

А. Марголін запропонував спільними зусиллями переконати французів, що концепція відродження старої Росії не має під собою ґрунту [9, с. 112–113].

Вагомого значення набувала та подія, що до спільних дій вдалося приєднати представництво Дону. Давній сепаратизм населення цього краю щодо російського центру симпатизував самостійницьким стремлінням українських політиків доби Директорії УНР. Головне, що ця область мала спільний кордон з басейном українського Донбасу і від стосунків України з урядом Дону залежала й доля правого флангу українського оборонного фронту.

5 лютого 1919 року А. Марголін склав текст спільної відозви, яка мала назву «Декларація України, Білорусії, Кубані і Дону про їхню політичну концепцію». Її підписали від уряду УНР А. Марголін, від Білорусії М. Бахнович, Кубані А. Бич і від Дону генерал М. Черчукин [9, с. 114].

Автори документу намагалися переконати представників Антанти, що після жовтневих подій 1917 року розбудова Росії на федеративному принципі не можлива, оскільки не існував об'єднуючий центр – Всеросійські установчі збори. Через те федеративна концепція Російської держави має шанс на життя тільки через зміцнення державності самостійних новоутворень, існуванню яких загрожує Радянська Росія та реакційні сили «білого руху». Тому молодим країнам необхідна антантська збройна допомога.

Декларація пропонувала створити спільний генеральний штаб з «метою керування військовими операціями на підставі взаємного порозуміння нових державних одиниць у тісному контакті між собою і з великодержавами Антанти» [9, с. 114].

Декларація А. Марголіна не відповідала загальному напрямку зовнішньої політики Директорії УНР. Цей документ нагадує державницьку концепцію Центральної Ради, викладену у Третньому Універсалі [10, с. 72]. Він зберігав федеративний зв'язок між Україною й рештою земель колишньої Російської імперії.

На відміну від Третього, Четвертий Універсал Центральної Ради заявляв про повне відокремлення України від Росії [10, с. 77]. Ці два Універсали можна розглядати і як прояв різних, альтернативних концепцій внутрішньої й зовнішньої політики України: федеративної і самостійницької. Коли Директорія прийшла до влади й відновила закони УНР, саме Четвертий Універсал був тим фундаментом, на якому відроджувалася українська республіка.

При складанні тексту декларації А. Марголін, нехтуючи реальну зовнішньополітичну концепцію Директорії УНР, діяв у вузько-партійній площині програми-максимум Української партії соціалістів-федералістів [11, с. 29].

Проте навіть концепція федералізму не знайшла розуміння у антантських чинників. Декларація А. Марголіна була надрукована в одеських газетах й гостро критикувалася представниками «білого руху», під значним впливом яких перебував французький полковник А. Фрайденберг [5, с. 141–142].

Список використаних джерел

1. Великий Жовтень і Громадянська війна на Україні.
2. Косик В. Франція і питання самостійності України 1917–1919 рр. – Л., 1993.

3. Дорошенко Д. Історія України. Т.2.
4. Воля від 04.01.19.
5. Назарук О. Рік на Великій Україні. – Відень, 1921.
6. Десятников В. Хто є хто. Політичні портрети. – К., 1991.
7. Мазепа І. Україна в огні і бурі революцій 1917–1921. Т.1.
8. Вісник УНР від 26.01.19.
9. Марголін А. Україна і політика Антанти.
10. Зозуля Я. Велика українська революція. – Нью-Йорк, 1967.
11. Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст.

References

1. Velykyj Zhovten' i Gromadjans'ka vijna na Ukraïni.
2. Kosyk V. Francija i pytannja samostijnosti Ukraïny 1917–1919 rr. – L., 1993.
3. Doroshhenko D. Istorija Ukraïny. T.2.
4. Volja vid 04.01.19.
5. Nazaruk O. Rik na Velykij Ukraïni. – Viden', 1921.
6. Desjatnykov V. Hto je hto. Politychni portrety. – K., 1991.
7. Mazepa I. Ukraïna v ogni i buri revoljucij 1917–1921. T.1.
8. Visnyk UNR vid 26.01.19.
9. Margolin A. Ukraïna i polityka Antanty.
10. Zozulja Ja. Velyka ukrai'ns'ka revoljucija. – N'ju-Jork, 1967.
11. Bagatopartijna ukrai'ns'ka derzhava na pochatku XX st.

Vargatyuk S. V., candidate of historical sciences, dependent, deputy of the chair of international relations of the faculty of journalism and international relations, Kyiv national university of culture and arts (Ukraine, Kyiv), liana.v@i.ua

Diplomatic contacts of the UNR Director with representatives of Antants Staff in southern Ukraine

The purpose of the study: to study the activities of Ukrainian diplomats during the time of the Directory of the UNR in the establishment of relations with representatives of the Entente Staff in the south of Ukraine. To analyze the consequences of the first diplomatic contacts of delegations from the UNR with the command of the Franco-Greek landing, occupying the southern part of the territory of Ukraine between the Dniester and the Bug along the Tiraspol-Birzul-Voznesensk line.

Applied methods: comparative analysis, historicism.

The main conclusions obtained: during the negotiation process, the Entente Headquarters introduced tactics of political blackmail to Ukraine, hoping that failures on the defense front would force Ukrainians to accept the difficult conditions of the French protectorate, under which Ukraine would become a powerless state body, and this was not suited the Ukrainian political leadership.

Keywords: Entente Military Assistance, Negotiations, State Independence of Ukraine.

* * *

УДК 94(477)«ХХ»

Литвин Н. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософських і соціальних наук, Київський національний торговельно-економічний університет (Україна, Київ), bauschlomba@gmail.com

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ПЛАНОВОЇ ЕКОНОМІКИ 1930-Х РОКІВ

Розкрито завдання та цілі, які ставилися перед торговельно-економічною освітою з боку партії та навчально-методичні плани по розвитку торговельно-економічної освіти в 1930-х роках.

Ключові слова: торгівля, торговельно-економічна освіта, комерційні училища.

Перехід до планової економіки, розвиток різних форм господарювання, щорічне зростання кількості фермерських та індивідуальних господарств вимагало створення цілісної системи торговельно-економічної освіти, яка б відповідала національним інтересам і світовим тенденціям розвитку, забезпечувала підготовку кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, здатних втілювати їх ужиття. Історія торговельно-економічної освіти свідчить про те, що у певні періоди

розвитку нашої держави питання її реформування поставало особливо гостро і потребувало нового вирішення та більш глибокого обґрунтування. Ці періоди, насамперед, характеризуються кризовими явищами в освіті, які, в свою чергу, обумовлювались невідповідністю між існуючим змістом і новими вимогами, які ставили партійне керівництво перед комерційними училищами, інститутами та різними комерційними школами. Ця невідповідність негативно вплинула на якість торгівельно-економічної освіти в 1930-х роках.

Історія становлення і розвитку торговельної освіти та вплив кооперативного руху на цей процес в Україні впродовж 1920–1930-х рр. XX ст. означений доробком кількох генерацій визначних науковців, громадських та культурно-освітніх діячів. Різні аспекти досліджуваної проблеми вивчали: О. Пиріг, А. Мазаракі, Л. Лаврик–Слісенко та інші. Аналіз робіт вітчизняних науковців дає підстави констатувати, що ці пошуки носили фрагментарний, несистематичний характер, і дана проблема потребує подальшого дослідження і наукової розробки. Для написання статті були опрацьовані деякі фонди Інституту рукопису, а саме: Ф.159, справа 23 (К. Г. Вобль Письмо предложение о сокращении числа обязательных занятий для студентов экономического отделения); Ф. XXXVIII, 114 (К. Г. Вобль Программа лекций по теории кооперации 1920 г.); Ф. XXIX, 281 (Завдання марксистів в галузі викладання економічних наук. 15 червня 1928 рік).

Метою статті є спроба систематизувати існуючі дані про навчально-методичні плани, програми комерційних училищ, інститутів, комерційних шкіл в 1930-х роках.

Кінець 1920-х – 1930-ті рр. в освіті характеризуються подальшою реорганізацією мережі вищих навчальних закладів за галузевою ознакою та продовженням більшовицького експерименту з «завоювання вищої школи». Паралельно з тим, що кількість інститутів на початок 1933 р. зростає більш як у п'ять разів (у 1928 р. в УСРР було 37 інститутів, в 1933 р. – 190) продовжували насаджувати ідеологічні догмати, політику пролетаризації та чисток [1, с. 127]. Позбавлені автономії, вищі навчальні заклади перестали відігравати роль соціальних інститутів, що зберігали культурну спадковість у суспільстві, а політика «пролетаризації» означала розрив із такою традицією дореволюційного суспільства, як спадкоємність вищої освіти. Студенти стали заручниками більшовицької освітньої політики, яка орієнтувалася на класовий підхід у формуванні контингенту. Пролетаризація, введена в ранг державної політики з 1921 р., до кінця десятиліття так і не дала вагомих результатів: більшість студентів, а особливо випускників, становили далеко не вихідці з робітничого середовища й селян. Як і в попереднє десятиліття, студентська маса на початку 1930-х рр. була конгломератом людей різного походження, віку, рівня знань, політичних поглядів.

З 1928/1929 навчальних роках в частині вищів значно розширилося пролетарське ядро. Так, якщо в 1927/28 н.р. у інститутах Одещини було 38,3% робітників, то у наступному – 47,6%. Всього ж у інститутах України в 1928/29 н.р., за офіційними даними, навчалася 28,3% робітників і 25,7% селян

[2, с. 225]. Відзначаючи збільшення пролетарського прошарку, слід пам'ятати про таку тенденцію, як намагання у звітах представити якомога більше студентства «пролетарським», що викривлювало звітність, яка досить часто не відтворювала істинного становища у вишах. Постанови приймальних комісій на зразок «відмовити, як сину попа» і в 1930-ті рр. змушували «колишніх» використовувати випробувані в попередньому десятилітті стратегії для вступу і отримання освіти: придбання фальшивих документів, приховування минулого, відречення від батьків тощо. Тож поширеним залишалось соціальне маскування, про яке постійно вказувалося в публіцистичних дописах. Сталінська культурна революція (1928–1931 рр.) вважається періодом найгострішої дискримінації, коли перебороти перешкоди на шляху до вищої освіти стало надзвичайно складно. Вступити до інститутів у цей період вихідцям із «колишніх» досить часто не допомагали ні відмінні знання, ані корисні знайомства.

Саме з кінця 1920-х рр., за повідомленням Укрпрофосвіти, була «удосконалена анкета для вступників, а також вироблена спеціальна довідка, де повинно бути докладно зазначено про соціальний та майновий стан до революції і до тепер. Крім того, прийом заяв призначено з 1 травня із тим, щоб можна було на місці перевірити документи вступників» [3, арк. 202]. На сторінках журналу «Студент революції» пропонувалося опубліковувати списки студентів, виключених за останні три роки, оскільки «треба не лише систематично боротися за очищення вишу від непридатного елемента, але й відрізати для нього шлях знову потрапити до вишу» [Цит. вз. 2, с. 33]. Більшість місць у навчальних закладах бронювалася для робітфаківців, випускників підготовчих курсів. На решту оголошувався конкурс. При зарахуванні до інституту на основі вільного прийому перевага віддавалася робітникам і трудовому селянству, комуністам і комсомольцям. Особи, позбавлені виборчих прав, а також ті, що жили на нетрудові доходи, та їхні діти, до вищів не приймалися. виправити ситуацію й поповнити «робітниками і наймитами» вищі навчальні заклади з 1928 р. було вирішено за рахунок посилення партійних, а за їхнім прикладом і профспілкових людей на навчання. Цей захід вважався виправданим і практикувався протягом кількох наступних років, тож приймалися рішення відрядити на навчання 2000 і 5000 комуністів. Дане комплектування було виключно з осіб, які мали тривалий досвід керівної партійної, господарської, радянської і профспілкової роботи. Окрім того, перед Народним комісаріатом освіти неодноразово порушувалися питання про мобілізацію у ті навчальні заклади, де бракувало робітників і партійців, наприклад в інституті народної освіти чи торговельно-економічні інститути.

У ті часи в інститутах було винайдено різноманітні форми та методи агітації молоді за навчання. Коли в Київський інститут споживчої кооперації до 3 серпня 1931 р. на 300 вакантних місць було подано тільки 32 заяви і на 200 місць робфаку – жодної, в округи відрядили спеціальні бригади, а 250 студентам, які в той час проходили практику, надіслали доручення завербувати людей до інституту. В результаті на початок навчального року до інституту було подано

605 заяв, а до робфаку – 150 [4, арк. 12]. Спеціальних вербувальників зі студентів було відібрано в Київському університеті, найкращих потім преміювали, але план набору не виконувався.

З середини 1930-х рр. тактику проведення проф-орієнтаційної роботи довелось змінити. Якщо до 1935 р. базами набору були передусім заводи й підприємства, куди вирушали бригади вербувальників, то з 1936 р. такою базою стає середня школа (десятирічки, робфаки, технікуми). Почали створюватися студентські бригади для популяризації інститутів, організовувалися вечори – зустрічі студентів з випускниками шкіл, яких знайомили з вишами. Організовувалися ознайомчі екскурсії й вечори для школярів у приміщеннях інститутів. Іноді абітурієнтам говорили про вищий відсоток охоплення стипендією в тому чи іншому навчальному закладі, спокушаючи молодь надавати перевагу кращому матеріальному забезпеченню, а не обирати бажану спеціальність.

З кожним новим роком до вишів приходила молодь з усе скромнішими біографіями. Середній вік студентів, як і комсомольський та партійний стаж, постійно знижувався. В наборі 1934/35 н.р. по індустріальній вертикалі в 35 вузах було 52% комсомольців... Із них віком до 23 років – 83% [5, арк. 39]. З середини 1930-х рр. експеримент з «пролетаризації» вищої школи закінчується, про що свідчать, зокрема, правила прийому до вищих навчальних закладів. ЦВК і РНК СРСР постановою від 29 грудня 1935 р. «Про прийом до вищих навчальних закладів і технікумів» скасував встановлені при допущенні до іспитів і прийомі до вишів обмеження, «зв'язані з соціальним походженням осіб, які поступають в ці навчальні заклади, або з обмеженням у правах їх батьків» [Цит. вз. 2, с. 233]. До вишів почали приймати всіх громадян, які склали встановлені іспити в порядку конкурсу. Керівництво деяких вишів певний час за традицією віддавало перевагу абітурієнтам пролетарського походження, але влада вже не лише не заохочувала таку практику, але й боролася з нею.

Таким чином, радянська політика в освіті у 1930-ті рр. орієнтувалася на класовий підхід у формуванні контингенту студентів. Забезпечити необхідний відсоток пролетарів у вишах було досить важко навіть інститутам індустріально-технічної вертикалі, тому влада вжила радикальних заходів «оробітничення» студентів: відвядила партійні, профспілкові та інші організації на навчання. Іншою проблемою до кінця 1930-х рр. для більшості вишів стали «прориви» в наборі студентів, що спонукало застосовувати різноманітні форми й методи агітації молоді на навчання.

Протягом досліджуваного періоду вищі навчальні заклади України пережили багато різних реформ, що запроваджувалися перманентно і нерідко були досить суперечливими. Поряд із заходами з реорганізації структури вишів, влада приділяла значну увагу перебудові навчально-методичної роботи в них. Студентські часописи повідомляли, що Наркомос (Наркомат освіти) різко взявся за справу очищення навчальних програм від «всякого мотлоху», тож невдовзі «старі навчальні плани й програми змінили на нові». Ці радикальні заходи не могли не позначитися на житті вишівських колективів, які, до

того ж, страждали не лише від реорганізацій, а й від матеріальної скрути і психологічного тиску. Увесь тягар та відповідальність за цю роботу лягли на долю нової адміністрації вишів, політ комісарів, комуністів та комсомольців, яких було небагато, але які виконали дійсно титанічну роботу в справі укріплення контролю над професорами і студентами. Навчальні плани передавалися Головпрофосом (Головна профспілкова організація молоді) для обов'язкового запровадження всім вишам і супроводжувалися характеристикою предметів, зокрема їх змісту і термінів викладання. Проте, як відмічали сучасники тих подій, якоїсь стабільної програми не було, вірніше, програм було аж надто багато, предмети вводилися і зникали безслідно протягом одного семестру. Щоб читався новий курс, потрібно було бажання лектора і двох-трьох слухачів. Для всіх вишів України на початку 1930-х рр. характерною була предметна система навчання. Суть її полягала у відсутності стабільного поділу студентів на навчальні групи та курси, кожен міг просуватися в навчанні своїми власними темпами, опрацьовуючи ті предмети, які вважав за потрібне, без суворої послідовності їх вивчення та термінів складання. При цьому встановлювалася мінімальна кількість заліків, які студент мав здати протягом навчального року.

Якщо говорити про програми торговельно-економічного профілю то, наприклад, були такі характерні предмети як: торговельна статистика, теорія кооперації та інше. Прикладом може бути програма К. Г. Воблого по торговій статистиці за 1928 рік, а саме: поняття торгова статистика, об'єкт торгової статистики, торговельні підприємства; джерела торгової статистики; методи, які застосовуються в торгівій статистиці; статистика внутрішньої торгівлі в капіталістичних країнах і в СРСР; статистика торгових підприємств; товарообіг; біржова статистика; статистика грузообігу; статистика цін; статистика зовнішньої торгівлі; статистика в індивідуальному торговому підприємстві; статистика в кооперативній торгівлі [5, арк. 1].

Увага акцентується на торговій статистиці її ставлення до теоретичних і прикладних завдань, статистика внутрішньої торгівлі, статистика на торговому підприємстві, статистика банківської справи. Академік К. Г. Воблий звертає увагу в лекціях, також, на споживчу кооперацію, а саме порівнює розвиток кооперативного руху в Англії, Німеччині, Бельгії, Франції з Росією. В своїх лекціях Воблий акцентував увагу на кредитній кооперації, пояснював сам термін «кредит», види кредитів, історія кредитної кооперації, теорія і історія с/г кооперації, виробнича кооперація, школи кооперації. Наприклад були такі відомі його висловлювання: «Что нужно понимать под кооперацией: отличие кооперативной системы хозяйства от капиталистической – солидарность, планомерность и организованность. Место кооперативов среди других коллективов предприятия, отличие кооператива от торгового товарищества» [6, арк. 1].

Предметна система навчання давала можливість закінчити курс вишу за коротший термін. У роботі вишів така система внесла немало клопоту. Починаючи з другого курсу, виділялися дні для самостійної роботи студентів під керівництвом викладача. Вважалося, що

вони мають сформувані вміння відповідально і раціонально працювати, самостійно планувати і розподіляти свій час. Вищі вимушені були відразу ж запроваджувати всі вказані зміни у навчальний процес. Як показав час, всі ці заходи виявилися малоефективними. Дні самостійної роботи перетворилися на додаткові вихідні дні. Не сприяла покращенню успішності й відміна поточних оцінок, бо студенти відразу ж перестали працювати добросовісно протягом семестру, а вчитися починали лише перед сесією. Та якихось позитивних результатів ці спроби не принесли і в 1938 р. – дні самостійної роботи було скасовано.

Масовим явищем стали другорічництво і особливо «хвости», загрозливих масштабів набували відсів і «дезертирство» студентів. Серед тих, хто покидав навчання або засиджувався у вишах, значною була частина партійців і комсомольців, тобто тих, хто потрапляв до інститутів саме завдяки пролетаризації та спец наборам. У кінцевому результаті отримати вищу освіту більше шансів було в тих студентів, які мали для цього необхідний потенціал, а це були, на протигагу сподіванням влади, далеко не вихідці з пролетарського середовища.

Про певну стабілізацію ми можемо говорити лише з середини 1930-х рр., коли до вишів почала приходити на навчання підготовлена молодь після десятирічок чи робітфаків, де були скасовані класові привілеї при вступі. Прикриваючись словесною риторикою і гаслами, влада переклала ефективне вирішення проблем організації навчального процесу на колективи вишів, яким вдалося ціною неймовірних зусиль підняти освітній рівень значної кількості пролетарської молоді. Професура разом із знаннями передавала студентам і свої світоглядні установки, норми моралі. Для обмеження такого впливу використовувалися революційні форми і методи викладання, що давали можливість зменшити роль професора до рівня простого консультанта.

Студентам 1930-х рр. довелося жити і навчатися у надзвичайно складних умовах, що отримали абсолютно протилежні оцінки і характеристики як від самих учасників тих трансформаційних процесів, так і від сучасних дослідників. До сьогодні не залишає байдужим розмах небачених в історії експериментів і темпів їх здійснення. В епіцентрі бурхливого суспільного потоку опинилася і система вищої освіти, що, безсумнівно, на той час вже потребувала серйозного реформування. «Революційне перетворення» по-більшовицькому вилилося в «завоювання» вищої школи. Влада доклала значних зусиль для організації такого соціального простору, в якому б студентство виковувалося і загартовувалося у даному режимі, стало провідником комуністичних ідей серед широких верств населення. Для досягнення своєї головної мети – укріплення контролю влади над суспільством, більшовиками були радикально зламані історичні традиції в історії вищої школи, реорганізовано її структуру, ліквідовано університети, що стало для старих вишівських колективів страшним ударом і справжньою трагедією для більшості викладачів і студентів. До формування контингентів студентів було застосовано не менш радикальний метод – «пролетаризацію», що неминуче призвело до зіткнення

різних світоглядів, різних «життєвих світів» у просторі вищих навчальних закладів.

При прийомі до вищих та середніх навчальних закладів торговельно-економічного профілю перевага надавалась дітям робітників і селян. Так, згідно указу окружкомом РКП(б) від 25 квітня 1925 р. висувалася необхідність «особливо ретельного відбору кандидатів для навчання на кооперативні, торгові і статистичні відділення вузів». Для перевірки фахівців цих спеціальностей мали направлятися «виключно члени-комсомольці». Класовий принцип відбору студентів створював певні проблеми в процесі навчання і це явно позначилось на якості знань випускників. Не випадково, що у 1933 р. Комвнурторг УРСР доручив професору А. Гордону з'ясувати стан навчальних закладів комерційного профілю, зокрема ступінь рівня викладання торговельних дисциплін. За результатами висновків визнано за необхідне створити Всеукраїнську комісію сприяння торговельно-економічній освіті [7, с. 21].

З метою підвищення рівня підготовки аспірантів організовувалися спеціальні курси. Викладачів суспільних наук готували комвузи. Проте кваліфікація вузівських кадрів була недостатньою. У 1934 р. Раднарком СРСР з метою заохочення наукової роботи й підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних кадрів встановив вчені ступені кандидата та доктора наук, вчені звання асистента, професора. Спеціальна постанова визначала механізм одержання ступенів і наукових звань.

Значний імпульс розвитку вищої школи надала постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про роботу вищих навчальних закладів і про керівництво вищою школою» (21 червня 1934 р.). В ній визначались правила прийому, встановлювалися єдиний регламент навчального процесу, форми роботи викладача зі студентами та оцінки знань останніх. Раднарком СРСР і ЦК ВКП(б) пропонували Всесоюзному комітету у справах вищої школи РНК СРСР розробити положення про державні екзаменаційні комісії, виробничу практику, ввести єдиний студентський квиток і єдину залікову книжку (матрикул), встановити єдиний тип диплома I та II ступеня випускників вузів [8, с. 30].

Особлива роль приділялась питанням керівництва вищою школою. Зокрема, було наголошено, що народні комісари несуть особисту відповідальність за стан і роботу вищих навчальних закладів, які знаходяться у їх системі. З метою посилення керівництва вищою школою в структурі наркоматів організовано управління навчальними закладами. У складі Наркомвнурторгу СРСР управління з підготовки кадрів існувало з 1934 р. У 1937 р. усі ВНЗ, які знаходились у віданні галузевих наркоматів, підпорядковано Всесоюзному комітету у справах вищої школи при Раднаркому СРСР, в тому числі й інституту Наркомторгу. Це і є свідченням централізації управління процесом формування нової генерації інтелігенції.

Висновки. Особливістю вищої торговельної освіти України було те, що частина навчальних закладів мала союзне підпорядкування, тож її випускники розподілялись в торговельні установи та організації інших республік Радянського Союзу. У січні 1938 р. українські вищі торговельні курси було перейменовано

на Українську академію радянської торгівлі у м. Києві. Цей навчальний заклад готував висококваліфікованих кадрів для галузі – економістів–організаторів радянської торгівлі та економістів–організаторів громадського харчування. Студентами могли стати працівники торговельної системи зі стажем керівної роботи не менше 3–5 років, стахановці торгівлі за рекомендаціями обласних комітетів КП(б)У або Наркомвнурту УРСР. Для осіб, які не мали 7–класної освіти, були організовані підготовчі курси. У 1938 р. на базі факультетів особливого призначення створено Інститути керівних працівників. Вони мали факультет організаторів радянської торгівлі, факультет організаторів громадського харчування та факультет особливого призначення. Навчання здійснювалося за індивідуальним графіком без відриву від виробництва. В інституті мали навчатися народні комісари торгівлі республіки, його заступники, начальники управлінь, директори контор, господарських організацій та інші керівники торговельних органів.

Список використаних джерел

1. Рябченко О. Л. Формування контингенту студентів у вищих навчальних закладах радянської України (кінець 1920–х – 1930–ті рр.) / О. Л. Рябченко // Сторінки історії: Збірник наукових праць. – 2012. – Вип.33. – С.124–135.
2. Рябченко О. Л. Студенти радянської України 1920–1930–х років: практики повсякденності та конфлікти ідентифікації / О. Рябченко. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 456 с.
3. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.8797. – 378 арк.
4. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.4637. – 96 арк.
5. Інститут рукопису. – Ф. XXXVIII. – Спр.115.
6. Там само. – Ф. XXXVIII. – Спр.114.
7. Мазаракі А. А., Пиріг О. А., Скірда Т. І. Історія Київського національного торговельно–економічного університету / А. А. Мазаракі, О. А. Пиріг, Т. І. Скірда та ін. – К.: Книга, 2006. – 256 с.
8. Собрание законов и распоряжений Рабоче–крестьянского правительства СССР. – 1934. – №3.

References

1. Rjabchenko O. L. Formuvannja kontyngentu studentiv u vyshhnyh navchal'nyh zakladiv radjans'koi' Ukraї'ny (kinec' 1920–h – 1930–ti rr.) / O. L. Rjabchenko // Storinky istorii': Zbirnyk naukovykh prac'. – 2012. – Vyp.33. – S.124–135.
2. Rjabchenko O. L. Studenty radjans'koi' Ukraї'ny 1920–1930–h rokiv: praktyky povsjakdennosti ta konflikty identyfikacii' / O. Rjabchenko. – H.: HNAMEG, 2012. – 456 s.
3. CDAVO Ukraї'ny. – F.166. – Op.6. – Spr.8797. – 378 ark.
4. CDAGO Ukraї'ny. – F.1. – Op.20. – Spr.4637. – 96 ark.
5. Instytut rukopysu. – F. XXXVIII. – Spr.115.
6. Tam samo. – F. XXXVIII. – Spr.114.
7. Mazaraki A. A., Pyrig O. A., Skyrda T. I. Istorija Kyi'v's'kogo nacional'noho torgovel'no–ekonomichnoho universytetu / A. A. Mazaraki, O. A. Pyrig, T. I. Skyrda ta in. – K.: Knyga, 2006. – 256 s.
8. Sobranie zakonov i rasporjazhenij Raboche–krest'janskogo pravitel'stva SSSR. – 1934. – №3.

Lytvyn N. N., Ph.D. in History, docent of Department of Philosophy and Social Sciences Kyiv National University of Trade and Economics (Ukraine, Kyiv), bauschlomba@gmail.com

Training of specialists in trade and economic profile in a planned economy in the 1930 year

Opened goals and objectives that were set in front of the trade and economic education on the part of the party, and educational–methodical plans for the development of trade and economic education in the 1930–s.

Keywords: trade, commercial and economic education, commercial schools.

* * *

УДК [94(47+57):373.091.64]«1934/1935»

Слободян С. О.,
аспірант, Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича (Україна, Чернівці),
stasslobodian@gmail.com

РОБОТА НАД КОНЦЕПЦІЄЮ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ У РАМКАХ НАПИСАННЯ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ В СРСР У 1934–1935 РОКАХ

Розглянуто початковий етап створення шкільних підручників історії в СРСР. У 1934 р. почалася активна робота з розробки концепції вітчизняної історії у першу чергу для потреб освіти. Ця робота розпочалася одночасно з значимими змінами у ідеології держави у напрямку до патріотизму. Влітку цього року конспекти підручників були прочитані Й. Сталіним і його оточенням.

Аналізується зміст зауважень Й. Сталіна, С. Кірова і А. Жданова до комплексу підручника, підготованого колективом авторів під редакцією М. Ванаса. На основі цього документу автор намагається зрозуміти ті вимоги, які ставилися перед авторськими колективами. Також досліджено вплив партійних лідерів на висвітлення окремих епізодів історії Росії.

Крім того, значна увага приділена критиці Й. Сталіним статті Ф. Енгельса «Зовнішня політика російського царизму» і показаний її вплив на процес написання підручників з вітчизняної історії.

Також автор статті відобразив ті політичні обставини, в яких доводилося працювати авторським колективам, показав особливості й труднощі їх роботи.

Результат, якого вдалося досягнути у 1935 р. оцінюється автором неоднозначно. З одного боку, концепція вітчизняної історії все ще не була сформована. З іншого – підготовані рукописи все ж були хорошию основою для подальшого обміну думками і роботи у цьому напрямку.

Ключові слова: Й. Сталін, М. Ванас, ідеологія, сталінізм, історична політика, школа.

У середині 30–х років ХХ ст. в СРСР розпочався істотний поворот в ідеології держави, який стосувався багатьох сфер життя суспільства: від економіки і соціальної політики до науки і мистецтва. В західній історіографії він відомий під назвою «великий відступ» за однойменною працею російського соціолога–емігранта Миколи Тімашева. Починає період «великого відступу» у своїй книзі він 1934–м роком [1, с. 21].

1934 рік став переломним для радянської історичної освіти, так і для ідеологічної політики в цілому. У березні цього року розпочалася активна робота над поверненням повноцінного шкільного курсу історії, результатом якої стала опублікована 16 травня постановова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Про викладання громадянської історії в школах СРСР». Одним з головних завдань, визначених цим документом була розробка стабільних підручників з історії.

У рамках перебудови змісту шкільної історичної освіти необхідно було розробити нову концепцію вітчизняної історії (на зміну далекої від патріотизму і етатизму концепції М. Покровського), що виявилось завданням досить непростим, але в той же час важливим з політико–ідеологічної точки зору. Ми розглянемо тільки перший етап цієї роботи, що охоплював період 1934–1935 рр.

Оскільки тема сталінської історичної політики залишається досить актуальною в пострадянській історіографії, вона досить якісно висвітлена в працях істориків. Тут можна згадати роботу А. Артїзова «На догоду поглядам вождя (Конкурс 1936 року на підручник з історії СРСР)» яка і сьогодні залишається чи не найбільш детальним дослідженням цього епізоду у розвитку шкільної історичної освіти в СРСР. Також відзначимо книгу О. Литвина «Без права на думку. (Історики в епоху Великого терору. Нариси долі)» і роботу професора Брянського державного університету ім. академіка І. Петровського О. Дубровського «Історик і влада: Історична наука в СРСР і концепція історії